

KRITIKA

KULTÚRA ÉS MŰVELTSÉG

Napjainkban egyre többször vetődik fel a kérdés, mi tartozik a kultúra fogalmába, kiről lehet elmondani, hogy művelt ember. Ugyancsak gyakori vita probléma a reál és humán-műveltség egymáshoz való viszonya. Sőt egyre többen verik félre a harangot, és látni vélik a kultúra kettészakadást, az egységes emberi kultúra halálának képét festi a falra. A kérdések jelentkezése fejlődésünk jelenlegi szakaszán törvényszerű, hiszen a szocializmust építő munkánk közben most érkezünk el ahhoz a szakaszhoz, amikor már követelő szükségekkel jelentkezik minden régivel a fejlődést visszatartóval való szakítás, amikor az új szocialista kultúra megteremtésének döntő szakaszához érkezünk. Ez következik abból a tényből, amit a Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. Kongresszusa határozatából olvashatunk.

A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. Kongresszusa megállapította, hogy társadalmunk fejlődésében lezárult egy történelmi szakasz, hogy befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A kongresszus egyben megállapította, hogy az építés olyan szakaszához érkezünk, amely végrehajtása egyben a szocializmus teljes felépítését is jelenti. A szocializmus teljes felépítése azonban nemcsak gazdasági feladat, hanem igen szívós, nevelő, az emberek tudatát átformáló munka is. A szocializmus teljes felépítése szükségessé teszi, hogy az emberek világnézete megfeleljen a társadalom követelményeinek, hogy az emberek kulturális fejlődése a gazdasági életben elért színvonalon álljon, hogy biztosítva legyen az egész nép korszerű műveltsége. El kell érni, hogy az emberek egymáshoz való viszonyában — úgy a termelés folyamatában, mint a magánéletben — a szocialista együttélés szabályai érvényesüljenek. Nem utolsó sorban le kell végérvényesen küzdeni a különféle antiszocialista nézeteket. Fejlődésünk jelenlegi szakaszán tehát jogosan vetődik fel a kérdés, milyen legyen az új kultúra, mi az amit a régi kultúrából feltétlenül meg kell tartani, mi az amit át kell formálni, és mi az, amit mint használhatatlant, rosszat el kell vetni. Szintén sokat foglalkoztató kérdés, ki nevezhető ma művelt embernek, mi az ami a műveltség kategóriájába beletartozik a szocializmus körülményei között.

A cikkkel nincs szándékomban valamiféle megdönthetetlen igazságokat kinyilvánítani, csupán néhány gondolattal szeretnék a kérdés tisztázásához hozzájárulni, annál is inkább, mivel a Párt VIII. Kongresszusa aláhúzta, hogy a szocializmus felépítésének befejező szakaszában törvényszerűen előtérbe kerül az a feladat, hogy meggyorsítsuk az emberek tudatának átalakítását, hogy a kapitalizmus utolsó maradványait is kiűzzük menedékéből, az emberek fejéből. Ez szívós-, ideológiai harcot jelent.

A kultúra fogalmának meghatározása csak a dialektikus, és történelmi materializmus alapján lehetséges. A marxizmus-leninizmus klasszikusai ugyan nem hagytak hátra a kultúra fogalmára vonatkozó teljes meghatározást, de műveiben több helyen utaltak az emberi kultúra jellegére, és megadták azt a módszert, és alapot, amelyek segítségével a kultúra fogalma is meghatározható.

A kultúra fogalmának filozófiai meghatározása igen nagy figyelmet, és sokoldalú vizsgálódást követel. A kultúra fogalmat így tekinthetjük, mint egyikét a legátfogóbb fogalmaknak, amellyel egy társadalmi jelenség meghatározható. A fogalom magába foglalja az anyagi, és szellemi kultúrát is. A kultúra ez szintézise, gyümölcse a haladó régi megismerésének, pulzusa a világcivilizációnak, nagy családja a bölcsék szellemi tevékenységének, de beletartozik az emberi munka minden formájában, az emberek egymáshoz való viszonya stb.

A kultúráról marxista értelemben, tehát nem lehet csupán egyoldalúan beszélni, mint a szellemi életről. A kultúra jellegét mindenkor a társadalmi rend, tehát a gazdasági alap határozza meg. Ebből következik, hogy a gazdasági alappal együtt változik a kultúra is. Ahogyan a társadalom gazdasági alapja fogalma is. A kultúra ezek szerint tehát történelmi meghatározottsággal rendelkezik, vizsgálata mindenkor konkrét történelmi körülmények figyelembevételével szükséges, és lehetséges.

A cikk keretei nem engedik meg, hogy a kultúra bonyolult, és hosszú fejlődését lépcsőről-lépcsőre kövessük, csupán arra enged lehetőséget, hogy a kultúra tartalmának, a mi társadalmunk által felállított követelményeit elemezzük.

A kultúra értelmezhető elsősorban mint fokozat, amelyet az emberi társadalom a szociális fejlődés útján elért. Ebbe beletartozik az anyagi termelés színvonala, a tudományok, a művészetek és a népművelés is. Alapvetően két fő területre bontható az anyagi és szellemi kultúra. Ezekben belül lehet beszélni fizikai, színházi, kereskedelmi, lakás, ipari, technikai, mezőgazdasági és sok egyéb kultúráról.

A kultúráról széles értelemben tehát úgy beszélhetünk, mint társadalmi jelenségről, amely fellép szintéziseként az anyagi és szellemi értékeknek, amelyet a társadalom történelmi fejlődése során elért. A kultúra jelenség, amely összefoglalója a társadalom anyagi, és intellektuális színvonalának bizonyos történelmi szakaszban, amely magában foglalja az emberek alkotó tevékenységének összességét, a társadalom minden szférájában. Ebben az értelemben a kultúrát szemlélni lehet még mint a tudásnak, az eszméknek összességét, mint a nép munka-energiáját, és érzelmeit, amely megnyilatkozik a társadalmi gyakorlatban, a társadalmi élet bizonyos fokán.

A kultúra ilyen értelmezése jelenti azt is, hogy a kultúra átfog egy meghatározott színvonalat, amely a társadalmi termelés, és az emberi gyakorlat színvonalával esik egybe, amely tehát a társadalmi élet reális valóságát mutatja.

Amikor mi, a szocialista kultúráról beszélünk, elsősorban a kultúrának ezt a széles értelmezését tartjuk szem előtt. Nem egyszerűen szellemi kultúráról beszélünk, a művészetek, tudományok, világnézet stb, hanem vele együtt az anyagi kultúráról is, amely magába foglalja a termelőeszközöket, a technikát a lakás-kultúrát, az emberek közhasználati tárgyait, általában az életmódot, stb.

Ebből következik az is, hogy amikor mi a kultúrális színvonalról beszélünk, szintén ebben a széles értelemben használjuk a fogalmat. Éppen ezért ha a kultúrális színvonalat mérjük, akkor beszélünk a kultúrális javak összességéről, a

társadalmat alkotó osztályoknak, csoportoknak, vagy egyéneknek a termelésben és a társadalmi kapcsolatban megvalósuló emberi viszonyáról, az élet megismerésében, annak művészeti, vagy tudományos tükröződésében elért eredményéről, valamint mindezekből való részesedéséről. De nem utolsó sorban beszélünk ezek hordozóiról, a különböző intézményekről, azok tevékenységének színvonaláról, mint feltételéről a kultúra terjesztésének.

Nem indokoltak tehát azok a kishitű ijedelmek, amelyek a kultúra virágzásának örök elmúlásáról szólnak annak láttán, hogy a marxizmus elméleti alapján a kultúráról mint az emberi élet mindent átfogó jelenségéről beszélünk, és nem csupán egyoldalúan a szellemi kultúráról. A marxizmus-leninizmus, amikor a kultúrát szemléli, akkor mint a társadalmi élet, és tevékenység egyik oldalát vizsgálja, szoros összefüggésben a politikai, és gazdasági élettel, tevékenységgel. Politika, gazdaság és kultúra ez a három alapvető oldal, amivel a társadalom élete jellemezhető. A három oldal azonban egy és ugyanazon dolognak, a társadalomnak történelmileg meghatározott megnyilvánulása, és éppen ezért tartalmukban az azonosság jellemzi őket. A munkásosztály hatalma szocialista gazdaságot, és szocialista kultúrát tételez fel. Ezért van az, hogy a szocialista kultúráról, mint széles társadalmi jelenségről szólnak.

Lehet azonban a kultúra fogalmát szűk értelemben is vizsgálni, mint a társadalom szellemi életének összességét, azok formáit, mint a társadalmi gyakorlatnak tükröződését. A történelmi fejlődésnek meghatározott színvonalán. A kultúra ilyen értelemben való felfogása sem szakadhat el a társadalmi valóságtól. Ezen belül az arányok változása a fejlődés ütemének egyik, vagy másik összetevő javára való növekedése szintén történelmileg meghatározott. Ha ma, napjainkban a régi értelemben vett humánkultúra egyrészének helyét a gyors ütemben fejlődő természet-tudományos, és műszaki kultúra foglalja el, ez abból a törvényszerűségből fakad, hogy a társadalmunkban a kultúra és a termelés a szellemi, és fizikai munka kettéválása megszűnőben van. A kultúra tehát nem önmagáért való valamiféle olyan privilégium, amit kevesek mondhatnak magukénak, hanem az új társadalom építésének eszköze, és emelője, de egyben terméke is. A szocializmus mint társadalmi rendszer a modern technika, és tudományok segítségével állítja helyre a munka- és kultúra eredeti kapcsolatát. Nem egyszerűen ügyeskezdő embereket nevel, hanem szocialista embereket, akiknek kezük mellett fejük, és szívéük is van.

A kultúra, mivel függ a társadalom gazdasági-, és politikai berendezésétől, állandóan fejlődik, változik, kiegészül, és alkalmazásra kerül. Mozgásban, változásban van. Ez a változás, mozgás lehet lassú és gyorsabb. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában a változási folyamat igen szembetűnő, mert a kultúra úgy tartalmában, mint hatósugarában hatalmas változásokon megy keresztül. Ezt a folyamatot a marxista irodalom kultúrforradalom szóval jelöli. Ennek a folyamatnak is meg vannak azok az általános jellemvonásai, amelyek a szocialista kultúra tartalmából fakadnak, és aláhúzzák a társadalom politikai, és gazdasági életével való szoros kapcsolatát.

A kultúrális forradalom része a szocialista forradalomnak, tehát osztályharc. Mint harc az össz. népi kultúra megteremtéséért, mint a kommunizmus egyik fel-

tételért. A szocialista kultúra létrejötte mély, radikális átalakulás a kultúra tartalmában, a kultúra fogalmának széles értelmében. A kulturális forradalom felemelkedés minden területén a kultúrának úgy az anyagi, mint a szellemi kultúrában.

A kulturális forradalom vezetőereje mindenkor a marxista-leninista párt, amely szervezi, neveli a dolgozókat. A marxista párt a forradalmi elmélet segítségével képes a kulturális forradalom vezetésére is, mert a marxizmus-leninizmus elméleti alapja a társadalom egész fejlődésének alaptörvényét rögzíti magába. A forradalom alapvető mozgatóereje a munkásosztály saját forradalmi energiájával, és az összes haladó erők támogatásával.

A kulturális forradalom harc a szocialista világnézetért, harc az emberek tudatának átalakításáért. Ez a harc elsősorban az ideológia területén folyik, de célja az ember teljes felszabadítása. A marxizmus-leninizmus ideológiája a szocialista kultúra alapja, a szocialista társadalom pedig kultúrált, széleslátókörű embereket követel, és csak az ilyen képes a saját, és a társadalom érdekeit megérteni, összeegyeztetni, és ezzel a filozófiai értelemben vett szabadságát biztosítani.

A kultúrforradalom aktív résztvevője, és határozott ereje a nép. A dolgozó nép határozott céllal viszi végbe a kultúrforradalmat, hogy biztosítsa gazdasági felemelkedését, a szellemi elnyomás felszámolását, a fizikai, és szellemi munka közötti lényeges különbség felszámolását, a város és a falu közötti alapvető különbség megszüntetését.

A kultúrforradalom feladatai közé tartozik, hogy az egész nép értelmi színvonalát olyan mértékben emelje, hogy minden dologzó tudatosan cselekvője legyen a szocializmus építésének, hogy kialakuljon benne az osztársadalmi szemlélet, amely az együttes erőfeszítéshez elengedhetetlen. A kultúrforradalom legfontosabb feladatai közé tartozik, hogy képessé tegye a dolgozók tömegeit az ország ügyeinek irányítására, az irányításban való részvételre. A társadalom bonyolult, és egyre nehezebb feladatainak megoldása, a társadalom minden dolgozójától hozzáértést, aktivitást követel. Erre alkalmassá kell tenni minden embert. De az értelmi színvonal emelése egyben azt is jelenti, hogy minden ember, a társadalom minden dolgozója munkaterületének magas szinten ismerő, specialistája is legyen, és emellett az általános műveltsége is megfeleljen a társadalom szükségleteinek. E folyamat közben kell kinevelni az új szocialista értelmiséget is, amely szilárdan áll a marxizmus-leninizmus elméleti talaján, és képes ebben a szellemben dolgozni, alkotni. Nem utolsó sorban szintén fontos feladata a kultúrforradalomnak, hogy győzelemre vigye a szocialista eszméket, a kulturális intézmények — színház, mozi, stb. — az irodalom és a művészetek terén.

A kultúrforradalom a szocialista kultúra kialakítása nem ellentétes a világkultúra fejlődésével. Akik ma az egységes emberi kultúra végét látják abban, hogy a szocialista kultúrforradalom az emberiség érdekében leszámol a régi felfogással a kultúra tartalmát illetően, és a kultúrát közelebb viszi az ember életéhez, napi tevékenységéhez, az a kultúra régi, kizsákmányoló osztályérdekeket képviselő mivoltát próbálja mentegezni. Pedig a régi értelemben vett általános, vagy egyetemes kultúra éppen egyoldalúságával tündökölt, mert az embernek csak az egyik oldalát volt képes fejleszteni, tehát nem volt általános. A marxizmus-leninizmussal ellentétes felfogása a kultúrának, vagyis leszűkítése a szellemi tevékenységre függetlenül az életet teremtő gyakorlattól, ma szemben áll a fejlődés tör-

vényszerű folyamatával, az emberiség jövőjével. A szocialista kultúra, éppen azáltal, hogy hozzáférhető minden dolgozó számára, hogy tartalmában gazdagodva közelebb került az emberi gyakorlathoz, emelkedett minden más kultúra fölé, és ezáltal serkenti és gazdagítja a világgkultúrát.

Az eddigiekből következik, hogy a kultúra tehát az emberi alkotó tevékenység következtében keletkezik, gyarapszik, és terjed. A kultúra középpontjában is az ember áll fizikai erejével, tudásával, érzelmeivel. Az emberek teremtik a kulturális javakat, tökéletesítik, gazdagítják azokat. Az emberek sajátítják el, illetve használják fel az általuk megtermelt kulturális értékeket. De az emberek azok, akik a kultúrát a társadalom szolgálatába állítják, akik megőrzik, terjesztik azt. A kultúra, mint társadalmi jelenség az egyéneknek keresztül jelentkezik az ember munkájában, szórakozásában, családi életében, stb.

Mielőtt azonban az egyén szerepét tovább elemeznénk szükséges a kultúra jelenségeit felosztani aszerint, hogy mi tartozik az objektív kultúrához, és mi tartozik a szubjektív kultúrához. A kultúra objektív oldalát képezik a cselekvő tevékenység eredményei az objektív javak valamint, az emberi viszonyok, amelyek a kultúra fogalmába tartoznak az embereknek azok a képességei, hogy az élet jelenségeit értékelni tudja, hogy felismeri az ember számára az értékeket, hogy képes ilyen értékek létrehozására, tehát az ember tudatának eszmei tartalma. Másrészt idetartozik az embernek az a képessége, hogy a kultúrát elsajátítja, a gyakorlatban alkalmazza. Amikor művelt emberről beszélünk, akkor az embert a szubjektív kultúra szempontjából vizsgáljuk, persze ezt is mindenkor a történelmi időnek megfelelően. A műveltség fogalma tehát szintén történelmileg meghatározott, és nem lehet valamilyen történelmi kor követelményeit ráhúzni a ma élő emberre. Nem is olyan régen azt tartották művelt embernek, aki a múltról sokat tudott, ma inkább azt mondják műveltnak, aki a jelenről, és a jövőről tud sokat, ismeri a jövőbe vezető utat. Persze a műveltség éppen a fentiekből fakadóan nem egyszerűen ismeret anyaga. A műveltség képesség is, a jövő kialakítására, általános emberi magatartásbeli normák szerinti élésre, de persze ez is történelmileg determináltan.

A szocialista ember-típus kinevelése egyet jelent társadalmunkban a művelt emberek kinevelésével. A marxizmus-leninizmus tanításai, és a gyakorlati tapasztalatok szerint a szocialista társadalomban a tudatosan cselekvő emberek szerepe egyre nagyobb jelentőséggel bír. A szocialista ember egyben gondolkodó, gondolkodva cselekvő ember. A kultúrforradalom céljai között szerepel, mint alapvető célkitűzés a művelt emberfők sokaságának kinevelése. Ez egybe esik a társadalom fejlődésének törvényszerűségével, mivel a szocialista, majd a kommunista társadalom felépítésére csak művelt emberek képesek, de ugyanakkor a társadalom állandó fejlődése meg is teremti az alapot ehhez a műveltséghez.

Ezek után fel lehet tenni a kérdést, melyek a műveltség legjellemzőbb vonásai? Kit nevezhetünk ma művelt embernek? Azt már az előzőekben tisztáztuk, hogy a műveltség fogalma a szubjektív kultúrával van kapcsolatban, tehát a társadalmi tudattal kapcsolatos.

Az igazi műveltség feltétele az ismeretek összekapcsolása a tettel, vagyis ez azt jelenti, hogy a művelt embert az ismeretek, és a cselekvés egysége jellemzi. A művelt ember ismeretei tehát nem toldalékai életének, hanem magát a minden napi munkát, életet jellemzik.

A műveltség nem passzív befogadását jelenti a kultúrának, hanem olyan tevékenységet, amelyben az ember megőrzi a kultúra haladó termékeit, és felhasználja, alkalmazza azt, és miközben az emberiség szolgálatába állítja, maga is gazdagítja. Ebből fakad a műveltségnek az az ismérve, hogy jelenti az előző korok megértését, helyes értékelését, és elsajátítását e korok haladó kulturális alkotásainak. Továbbá jelent aktív törekvést állandó erőfeszítést a kultúra további elsajátítására, a műveltség fejlesztésére. Ez a törekvés azonban történelmileg szintén determinált, a társadalom fejlődési követelményei által meghatározott. Ez azt is jelenti, hogy az ember nem maga választja meg kultúráját, hanem bele születik a társadalomba, amely társadalom életének alapja és jövőbeni kultúrájának is.

A műveltség jelent alkotni tudást, új létrehozására való képességet. Az ismeret csak úgy válik műveltséggé, ha az alkotásban megtestesült. Ez nem azt jelenti, hogy mindenkinek tudni kell könyvet írni, vagy zenét szerezzni hanem azt, hogy minden ember, aki számottart a „műveltség” jelzőjére, saját munkaterületén legyen képes valami újat, eredetit alkotni. Ez megköveteli, hogy az igazi művelt ember egyuttal bizonyos irányban fejlett egyéniség is legyen. Nem véletlenül szorgalmazza társadalmunk most a szakműveltség megszerzését, és színvonalának emelését. Egyébként ezt követeli az a tény is, hogy századunkban a tudomány, és ugyanakkor a művészetek tematikája, és formanyelve, szinte a régi maradt.

Napjainkban a szakműveltség magas foka megköveteli az általános műveltség korszerű emelését is. Ezért nem kell félni a szakműveltség emelésétől, mert az nem vezet törvényszerűen a szakbarhársághoz, hanem egyenesen feltétele a művelt ember fogalmának. A szocialista műveltség az emberi életet sokoldalúvá, gazdaggá teszi.

A műveltség alapvető kritériuma a dialektikus materialista világnézet, mint minden kulturális szellemi termék világnézeti alapja. A műveltség marxista felfogásához hozzátartozik a természettudományos világkép, a materialista világnézet ismerete, elfogadása, és a gyakorlati cselekvésben való alkalmazása. A dialektikus materializmus általában a marxizmus-leninizmus napjaiban egyben olyan kapocs is, amely alapjaiban teremt szerves egységet a szellemi kultúra egyes ágai és termékei között. Művelt ember nem képzelhető el materialista világnézet nélkül, mert a szocialista társadalom megértése lehetetlen más elméleti alapról, mint a dialektikus materialista világnézet talajáról, aki pedig nem érti jelenét, a társadalmat, amelyben él, az nem lehet művelt.

Eről mondja Kalinyin a „Kommunista nevelés” c. művében, hogy „A szocialista építőmunkához művelt emberek kellene. Művelt embernek pedig nem azt kell tekintenünk, aki csupán sokat olvas, hanem azt, aki alaposan foglalkozik a materialista filozófiával, magába szívja a tudomány kincseit, jól átgondolja az olvasottakat, és tisztában van vele, hogyan kell a forradalmi elméletet a gyakorlattal párosítani.”

Vonsik Gyula